

MAKTAB O'QUVCHILARIDA EKOLOGIK MADANIYATNI
SHAKLLANTIRISHDA O'YIN TEXNOLOGIYALARINING ROLI

Sayfullayeva Sabina Nodirbek qizi

Qo'qon davlat universiteti 3-bosqich talabasi

Annotatsiya; *Ushbu maqolada maktab o'quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishda o'yin texnologiyalarining ahamiyati, ularning nazariy asoslari va amaliy qo'llanish tajribalari yoritilgan. O'yin texnologiyalarining o'quvchilarda ekologik tafakkur, mas'uliyat va tabiatga nisbatan ijobiy munosabatni rivojlantirishdagi roli tahlil qilingan. Didaktik, rolli, ijodiy hamda raqamli o'yinlar orqali ekologik bilimlarni mustahkamlash va o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlash usullari ko'rsatib o'tilgan. Shuningdek, maqolada ta'lim jarayonida o'yin metodlarini qo'llash orqali o'quvchilarning ekologik qadriyatlarini shakllantirish bo'yicha amaliy misollar keltirilgan.*

Kalit so'zlar: *ekologik madaniyat, o'yin texnologiyalari, ekologik ta'lim, didaktik o'yin, rolli o'yin, ijodiy o'yin, ekologik tafakkur, barqaror rivojlanish, ekologik qadriyatlar.*

Bugungi kunda insoniyat oldida turgan eng dolzarb muammolardan biri – ekologik muvozanatning buzilishi va atrof-muhitning ifloslanishidir. Shu bois, yosh avlodni ekologik jihatdan ongli, tabiatga nisbatan mas'uliyatli shaxslar etib tarbiyalash ta'lim tizimining muhim vazifasiga aylanmoqda. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni hamda "Yashil makon" umummilliy loyihasi doirasida ta'lim muassasalarida ekologik tarbiya va madaniyatni shakllantirish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu esa o'qituvchilardan o'quvchilarda ekologik tafakkur, ekologik qadriyatlar va tabiatni asrashga oid amaliy ko'nikmalarni shakllantirish uchun zamonaviy pedagogik texnologiyalarni samarali qo'llashni talab etadi.

O'yin texnologiyalari o'quvchilarning ekologik bilim va tushunchalarini mustahkamlash, tabiat hodisalarini amaliy jihatdan anglash hamda ekologik masalalarga ijodiy yondashuvni shakllantirishda eng ta'sirchan vositalardan biridir. Chunki o'yin faoliyati o'quvchilarning yosh psixologik xususiyatlariga mos bo'lib, ularda qiziqish, motivatsiya, ijodkorlik va hamkorlik muhitini yaratadi. Didaktik o'yinlar, rolli o'yinlar, ekologik viktorinalar va interfaol musobaqalar orqali o'quvchilarda nafaqat ekologik bilim, balki tabiatga nisbatan axloqiy mas'uliyat va hissiy munosabat ham shakllanadi.

Shu nuqtai nazardan, maktab ta'limida ekologik madaniyatni shakllantirish jarayonida o'yin texnologiyalarini qo'llashning nazariy asoslarini tahlil qilish hamda ularning amaliy samaradorligini aniqlash bugungi pedagogik tadqiqotlarning dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur maqolada o'yin texnologiyalarining mohiyati, turlari va ularning ekologik tarbiya jarayonidagi o'rni tahlil qilinadi, shuningdek, o'quvchilarning ekologik madaniyatini rivojlantirishda o'yin elementlarining ta'siri yoritiladi.

Ekologik madaniyat – bu insonning tabiatga bo'lgan ongli munosabati, ekologik bilim, ko'nikma va qadriyatlarning yaxlit tizimi bo'lib, u shaxsning hayotiy faoliyatida ekologik mas'uliyatni namoyon etishiga xizmat qiladi. Pedagogik nuqtai nazardan, ekologik madaniyatni shakllantirish jarayoni o'quvchilarda tabiatni asrash, ekologik muvozanatni saqlash, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va ekologik muammolarga befarq bo'lmaslikni tarbiyalashni nazarda tutadi.

Maktab ta'limida ekologik madaniyatni rivojlantirishda o'yin texnologiyalari muhim pedagogik vosita sifatida alohida o'rin tutadi. Chunki o'yin faoliyati o'quvchilar uchun tabiiy, hissiy va motivatsion jihatdan jozibali jarayon bo'lib, o'quvchilarning bilimni o'zlashtirishga faol ishtirokini ta'minlaydi. Psixologik-pedagogik tadqiqotlarga (L.S. Vygotskiy, J. Piaget, D.B. Elkonin va boshqalar) ko'ra, o'yin o'quvchi shaxsining ijtimoiy tajribani o'zlashtirishidagi asosiy faoliyat turi hisoblanadi. Shu sababli ekologik ta'limda o'yin elementlarini qo'llash o'quvchilarni faol o'rganishga, mustaqil fikrlash va ekologik qarorlar qabul qilishga undaydi.

O'yin texnologiyalarining pedagogik mohiyati shundaki, ular ta'lim jarayonini motivatsion, interfaol va hissiy jihatdan boyitadi. Didaktik o'yinlar o'quvchilarning ekologik tushunchalarini aniqlashtiradi, rolli o'yinlar esa ularni ekologik vaziyatlarda shaxsiy pozitsiyasini ifodalashga o'rgatadi. Masalan, “Ekologik patrul”, “Tabiat himoyachilari”, “Toza shahar”, “Bir kun tabiat bag'rida” kabi o'yin mashg'ulotlari orqali o'quvchilar ekologik muammolarni tahlil qilish, yechim topish va ekologik qadriyatlarni shakllantirishda faol ishtirok etadilar.

O'yin texnologiyalari asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarni passiv bilim oluvchidan faol ishtirokchiga aylantiradi. Bunda o'yin jarayonida o'quvchi o'zining ekologik xulq-atvori, emotsional holati va ijtimoiy mas'uliyatini namoyon etadi. Shu bilan birga, ekologik o'yinlar o'quvchilarning jamoada ishlash, bahslashish, murosaga kelish va birgalikda qaror qabul qilish ko'nikmalarini ham rivojlantiradi.

Pedagogik adabiyotlarda o'yin texnologiyalarining quyidagi asosiy turlari ajratiladi:

- Didaktik o'yinlar – ekologik tushunchalarni mustahkamlash, atamalarni o'rganish, ekologik muammolarga javob topishga yo'naltirilgan mashg'ulotlar;
- Rolli o'yinlar – o'quvchilarning “ekolog”, “tabiat muhofazachisi”, “jurnalist”, “tadqiqotchi” kabi rollarni bajarish orqali ekologik muhitni his etish imkonini beradi;
- Ijodiy o'yinlar – ekologik hikoya, she'r, plakat yoki sahna ko'rinishi yaratish orqali o'quvchilarning ijodiy tafakkurini rivojlantiradi;
- Kompyuter va raqamli o'yinlar – raqamli ta'lim resurslari asosida o'quvchilarga ekologik jarayonlarni modellashtirish, virtual laboratoriyalar orqali tajribalar o'tkazish imkonini beradi.

O'yin texnologiyalarining ekologik ta'limdagi samaradorligi, avvalo, ularning shaxsga yo'naltirilganligi, interfaolligi va emotsional ta'siri bilan belgilanadi. O'yinlar o'quvchilarda ekologik tafakkur, refleksiya, empatiya va tabiat bilan uyg'unlikda yashash g'oyasini shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, o'yin texnologiyalaridan foydalanish – bu faqatgina darsni qiziqarli tashkil etish vositasi emas, balki o'quvchilarda ekologik madaniyat, ijtimoiy mas'uliyat va barqaror rivojlanish g'oyalarini shakllantirishning samarali pedagogik yondashuvidir. Shuning uchun zamonaviy ta'limda o'yin texnologiyalarini ekologik yo'naltirilgan mazmunda tizimli qo'llash o'quvchilarni ekologik jihatdan yetuk shaxs sifatida voyaga yetkazishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ekologik ta'lim jarayonida o'yin texnologiyalarini qo'llash o'quvchilarning tabiatga bo'lgan munosabatini o'zgartirishda, ularning ekologik fikrlashini faollashtirishda juda samarali natija beradi. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, o'quvchilar ekologik mavzularga oid o'yinlarda ishtirok etganda, ular o'zlarini tabiatning bir qismi sifatida his etadi, ekologik muammolarni shaxsiy mas'uliyat darajasida qabul qilishni o'rganadi.

Masalan, boshlang'ich sinflarda "Tabiatni himoya qilamiz" deb nomlangan o'yin juda yaxshi natija beradi. Ushbu o'yinda sinf kichik guruhlariga bo'linadi. Har bir guruhga alohida ekologik vaziyat beriladi: biri o'rmonni saqlash, boshqasi suv resurslarini toza tutish, yana biri chiqindilarni to'g'ri ajratish haqida. O'quvchilar ushbu holat bo'yicha muammoni tahlil qiladi, o'z fikrlarini bildiradi va kichik sahna ko'rinishi orqali yechimni ifodalaydi. Shu tariqa, bolalar nafaqat ekologik bilim oladi, balki amaliy xulq-atvor ko'nikmasini ham hosil qiladi.

Yuqori sinf o'quvchilari bilan "Ekologik patrul" o'yinini o'tkazish yaxshi natija beradi. Bu o'yinda o'quvchilar "ekolog inspektori" sifatida harakat qilib, maktab hovlisi yoki mahalla hududidagi ekologik holatni o'rganadilar. Ular chiqindilarni saralash, daraxtlarga g'amxo'rlik qilish, suvdan tejimli foydalanish kabi jihatlarni kuzatib, aniqlangan kamchiliklarni muhokama qiladi va takliflar ishlab chiqadi. O'yin so'ngida "eng faol patrul" yoki "eng ijodiy yechim" nominatsiyalari bilan rag'batlantirish o'quvchilarda ijobiy motivatsiyani kuchaytiradi.

Bundan tashqari, ekologiya fanini o'rganishda "Toza shahar" nomli interfaol o'yin ham katta foyda beradi. O'quvchilar guruh bo'lib, o'z orzu-shahrini loyihalashadi: unda yashil hududlar, chiqindisiz sanoat korxonalari, ekologik transport turlari, toza havo manbalari va quyosh energiyasidan foydalanish tizimlarini ishlab chiqadilar. Bu o'yin orqali o'quvchilar nafaqat ekologik madaniyatni, balki ekologik tafakkurni ham rivojlantiradi, ijodkorlik va jamoaviy ish ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

Shuningdek, darsdan tashqari mashg'ulotlarda "Ekologik viktorina", "Kim ko'proq biladi?", "Yashil reytd", "Tabiat do'stlari klubi" kabi o'yin shakllarini o'tkazish o'quvchilarning ekologik bilimlarini mustahkamlashda samarali bo'ladi. Bunday o'yinlar davomida o'quvchilar tabiatni asrash, chiqindilarni qayta ishlash, energiya tejash, suv resurslaridan oqilona foydalanish kabi masalalar bo'yicha bilimlarini amaliyotda qo'llash imkoniga ega bo'ladilar.

O'yin texnologiyalarini to'g'ri tanlash va uni o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos tarzda qo'llash o'qituvchining mahoratiga bog'liq. Dars jarayonida o'yinlarni shunchaki qiziqarli mashg'ulot sifatida emas, balki tarbiyaviy va ta'limiy maqsadga yo'naltirilgan

metodik vosita sifatida qo'llash kerak. Natijada, o'quvchilarda ekologik mas'uliyat hissi, atrof-muhitga nisbatan e'tibor, hamda tabiatni asrash madaniyati shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2023-yil 1-dekabrdagi "Ekologik madaniyatni yuksaltirish va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasidagi ta'lim-tarbiya tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori. – Toshkent, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent: Adolat nashriyoti, 2020.
3. Karimova, V.M., G'oziyeva, D.R. Ekologik ta'lim va tarbiya metodikasi. – Toshkent: Fan, 2018.
4. Rasulova, M. Maktab ta'limida ekologik tarbiya tizimini takomillashtirish yo'llari. – "Pedagogik mahorat" jurnali, №2, 2022.
5. Azamovna, Ismoilova Gulbaxor. "Development of ecological culture on the basis of modern pedagogical technologies." INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036 11.04 (2022): 165-170.
6. Azamovna, Ismailova Gulbakhor. "Globalization in the process the student is the national values of the youth in the spirit bring up necessity." JournalNX 8.12 (2022): 512 - 516.
7. Исмоилова, Гулбахор Азамовна. "РАЗВИТИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ У СТУДЕНТОВ КАК ОБЩЕСТВЕННО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ НЕОБХОДИМОСТЬ." ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В СОВРЕМЕННОЙ НАУКЕ. 2020.
8. Исмоилова, Гулбахор Азамовна. "ЎЗБЕКИСТОН ТАРИХИ ТАЪЛИМИ ЖАРАЁНИДА ТАЛАБАЛАРДА ЭКОЛОГИК МАДАНИЯТНИ РИВОЖЛАНТИРИШ." Современное образование (Узбекистан) 11 (96) (2020): 45 -51.